

Дворянчикова Світлана, Юган Наталія

НАВЧАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ВИШАХ: ОСВІТНІ ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Анотація

Середовище сучасних вишів України вимагає перебудови змісту навчання не тільки за фахом, але й реформування основних вузлів освіти, які включають в себе професійну розробку і реалізацію навчальних курсів, що забезпечують розвиток спільного для всіх компетентностей вміння критичного мислення студентів як ефективних членів суспільства, громадян і майбутніх науковців. У статті розглянуто актуальний академічний курс критичного мислення й академічної доброчесності (його засади, структура й наповнення) та запропоновано впровадження його викладання в українських вузах. Нововведення міститься в ідеї та її практичній реалізації. Курс передбачає використання інтерактивного навчання і спільної діяльності викладачів і студентів. Серед передбачуваних результатів очікуються компетентність виявляти та роз'яснювати ознаки істини універсальних міждисциплінарних знань. Курс дозволить навчити студентів розпізнавати оману, маніпуляції різного рівня та псевдонаукові теорії. Успішне вирішення заявлених проблем надасть позитивний вплив на розвиток вищої освіти України і його учасників, сприятиме розвитку критичного мислення майбутніх вчених, надасть їм критерії істинності наукових ідей і дозволить вірно інтерпретувати тексти та ідеї, визнаючи їхню мету. Зазначено, що створення централізованого й міждисциплінарного академічного курсу з критичного мислення позитивно відіб'ється на розвитку вітчизняної вищої освіти та її здобувачах в цілому і може мати вплив на подальші розбудови у царинах політології, психології, конфліктології, педагогіки, філології тощо та сприятиме впровадженню інноваційних освітніх і управлінських технологій у практику української вищої школи заради побудови більш розвиненого суспільства й науково-технічного прогресу. Формування траєкторії прийняття рішень і здатність до самовдосконалення особистості призведе, в кінцевому рахунку, до побудови більш розвинутого суспільства, до чого має прагнути будь-яка держава, а критичне мислення як розумовий арсенал вченого задля створення й розповсюдження достовірної інформації є вкрай важливим для розвитку фактично будь-якої сфери досліджень.

Ключові слова: академічна доброчесність, інформаційне суспільство, критичне мислення, пізнавальна активність, українська вища освіта.

Dvorianchykova Svitlana, Yuhan Nataliia

TEACHING CRITICAL THINKING IN UKRAINIAN HIGH SCHOOL: EDUCATIONAL TRENDS AND CHALLENGES OF IMPLEMENTATION

Annotation

The article deals with the actual academic course of critical thinking and academic integrity and implantation it for teaching in Ukrainian universities. The innovation contained in the idea of the centralized and interdisciplinary academic course and in its practical implementation. The course involves the use of interactive training and joint activity of lecturers and students. The identification and distribution of the signs of the truth of universal cross-disciplinary knowledge among students is expected. This allows to teach how to separate the truth from the false, pseudo-scientific theories. In our opinion the successful solution of these problems will have a positive impact on the development of Ukrainian higher education and its participants, will help to promote the development of critical thinking of future scientists, provide them with the criteria for the validity of scientific ideas and allow the right to interpret the texts and ideas, to define the rules. The observance of them achieved the expected effect (which may have an impact on further development in the fields of Political science, Psychology, Conflictology, Pedagogics, Philology) and promote innovative educational and management technologies in the practice of Ukrainian higher school. Shaping the trajectory of decision-making and ability to self-perfection of the individual leads to scientific and technical progress and ultimately to building a more developed society, which any state must strive for. Critical thinking as a mental arsenal of the scientist to provide and disseminate reliable information is extremely important for the development of actually any area of research. Environment of modern Ukrainian universities requires a restructuring of learning content not only by specialty, but also of reforming the fundamental nodes of education, which include professional development and implementation of courses, ensuring the development of the critical thinking competence of students as future scientists.

Keywords: academic integrity, information society, critical thinking, cognitive activity, Ukrainian higher education.

1. Постановка проблеми

Безсумнівною істиною, майже трюїзмом, наразі став той факт, що сучасний український виш як система потребує всебічних реформ, що мають бути дотичними не тільки до форми, але й охоплювати зміст навчання на рівні основоположних вузлів освіти. До останніх належить професійна розробка й впровадження курсів, що модернізують академічну науку взагалі та університетську зокрема, і важливе серед них місце займають ті, котрі забезпечують розвиток спільного для всіх компетентностей вміння критичного мислення студентів як ефективних членів суспільства, громадян і майбутніх науковців.

Мета публікації полягає в освітленні основних тенденцій впровадження елементів критичного мислення (і академічної доброчесності як безпосередньо пов'язаного з ним поняття) в традиції зарубіжної та

вітчизняної вищої школи, виокремленні низки проблем на шляху навчання цього процесу пізнання, пошуку варіантів їх подолання та, відповідно, інформуванні наукової спільноти про стан роботи над нашим проектом щодо формування компетентності критичного мислення українських студентів. Практична реалізація позицій, зазначених у меті, здійснюється нами протягом 2017-18 навчального року під час роботи над ініціативною темою «Формування компетентності критичного мислення українських студентів» у рамках проекту «Інноваційний університет і лідерство. Фаза III: інновації та відносини з оточенням» (за підтримки Варшавського університету, Ягелонського університету, Фондації «Artes Liberales», Міністерства науки і вищої освіти Республіки Польща, Міністерства закордонних справ Республіки Польща, під почесним патронатом Фондації польських ректорів – Інституту суспільства знань, Міжнародного благодійного Фонду «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики», Спільки ректорів вищих навчальних закладів України, Київського національного університету імені Т. Шевченка).

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Звернемося до визначення **головних понять** проекту, що пропонується до втілення. В термінологічному апараті бізнес-аналітики, що розглядає управлінські рішення крізь взаємовідносини та взаємозв'язки у соціально-економічній системі, **виклики** визначено як наявні значущі проблеми в будь-якій зі сфер діяльності в суспільстві, **тренди** – як загальні тенденції, довгострокові напрями, котрі можуть призвести (звісно, за умови, якщо вони тяжіють до негативного впливу на розвиток) до посилення ризиків (наприклад, [1, с. 52–53]). **Критичне мислення** на сучасному етапі наукового вивчення, розроблення й презентації технологій його розвитку (зокрема, в умовах освітніх закладів) трактується й як абстрактна рефлексія вищого порядку та мистецтво аналізувати, і як суто практична мета, досягнення якої є однією з найважливіших цілей будь-якого (а особливо – в умовах вишу) навчання взагалі, бо кожна держава повинна прагнути як до формування траєкторії прийняття вірних рішень особистістю задля управління сприймання нею оточуючої дійсності, так і до забезпечення умов її самовдосконалювання. **Академічна доброчесність** – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень, як декларується в ст. 42 Закону України «Про освіту» [2].

Для якісного професійного впровадження нашого проекту як такого в близькій і далекосяжній перспективі ми вбачаємо поступову **постановку й досягнення** наступних стратегічних, тактичних та оперативних **цілей**. По-перше, всебічно вивчити й систематизувати наявний світовий і вітчизняний досвід стосовно засад університетських та інших курсів і матеріалів з критичного мислення та дотримання вимог академічної доброчесності, таким чином, **осягнути основні освітні тренди предмету дослідження, створити перелік викликів впровадження та розробити шляхи їх подолання**. По-друге, **розробити концепцію курсу**, що сприятиме формуванню компетентності критичного мислення студентів на принципах міждисциплінарності, впровадити його в освітній процес українських вишів курс. По-третє, в межах педагогічного експерименту **провести пілотні заняття, тестування, анкетування** тощо у вибіркових вишах України (та/або країн-партнерів) з інформаційним супроводженням впровадження для педагогічно-наукової спільноти України (лекції, семінари, майстер-класи і под.).

Проілюструємо практичне виконання зазначених цілей, інформуючи спільноту про вже виконану нами роботу в цьому напрямку.

Щодо **проаналізованих** нами **світових освітніх тенденцій та труднощів**, що постають перед розробниками курсів з критичного мислення, треба зауважити наступне. Важливість розглядової здатності сучасної цивілізованої людини та ілюстрація наявного світового освітнього тренду підкреслюється у програмах престижної конференції «Future of Education Technology Conference» (США) [3], доробку впливової «The Foundation for Critical Thinking», яка в 2018 р. готує проведення вже «The 38th Annual International Conference on Critical Thinking» [4], у низці науково-методичних посібників, що скеровують роботу над розвитком та саморозвитком критичного мислення, створення навчальних матеріалів тощо [5], у різноманітних докладах найпотужніших комісій з національної безпеки розвинених країн (наприклад, «The 9/11 Commission Report» [6]), у матеріалах аналітичного центру CDTM (Німеччина) [7], що аналізує ключові освітні тенденції та прогнозує їхній стратегічний розвиток в комерційному та некомерційному контексті в майбутньому, здатність критично мислити разом з іншими якостями категорії Soft skills схарактеризовано як важливу умову особистого та ширше – національного добробуту й безпеки.

У ході опрацювання знайдених нами даних про предмет дослідження ми дійшли **проміжних висновків**, що окреслює виклики впровадження і спонукає до подальших студіювань, а саме. По-перше, знайдені **тенденції актуальні й для української системи освіти**, що реформується. Відповідно до Закону «Про освіту» (2017 р.), критичне та системне мислення проголошується одним зі спільним для всіх компетентностей вмінням, що необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності (ст. 12), а дотримання усіма учасниками освітнього процесу етичних принципів та нормативних правил академічної доброчесності визначається за підґрунтя для забезпечення довіри до результатів навчання (ст. 42) [2]. По-друге, **вітчизняний науковий апарат** також поступово **накопичує теоретичне напрацювання й узагальнення щодо формування критичного мислення** у контексті перебудови змісту освіти і впровадження нових технологій навчання у вітчизняних школах та університетах (над чим працюють

дослідники І. Зязюн, О. Пехота, О. Пометун, В. Семиченко, Н. Степанова, І. Сущенко, С. Терно, С. Тимоха, О. Тягло, О. Удод, А. Фурман, О. Харченко та ін.). Так, С. Тимоха, зазначаючи, що наразі спостерігаємо лакуни відносно цілісних наукових досліджень, які б стосувалися розвитку критичного мислення студентів вишів у процесі вивчення тих чи інших спеціальних дисциплін, робить спробу систематизувати наявну фактичну інформацію. Так, наприклад, поруч із працями вчених-методистів, присвячених розвитку критичного мислення учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів (Д. Пойа, В. Монахов, Л. Калюжний, А. Столяр, О. Мартишук, О. Погорелов, А. Мостовий, Ф. Андрєєва, М. Бернштейн, М. Шеремет, І. Земцов, І. Лернер, Т. Скрябіна, Ю. Ходакова, А. Шабанова, Г. Стрюкова, О. Ковальова, О. Яковенко), маємо дисертаційні дослідження, у яких розглядено розвиток критичного мислення як загальнопедагогічну проблему в освітньому процесі університетів (Л. Киенко-Романюк, І. Мороченкова), шляхі формування критичного мислення у студентів-філологів (В. Береза), у курсантів вищих військових навчальних закладів (О. Марченко), навчальні тексти як засіб формування критичного мислення студентів (Н. Мерзлікіна), формування критичного мислення студентів вишу в умовах командної форми організації навчання (Н. Плотнікова) або засобами інформаційних технологій (Т. Хачумян) [8, с. 53]. По-третє, зазначимо, що **курси з критичного мислення наявні у навчальних програмах західних університетів** (наприклад, «Логічне та критичне мислення» Університету Окленда, «Критичне мислення для інформаційної доби» Мічиганського університету, «Критичне мислення для початківців» Оксфордського університету), **але практично відсутні (і як дисципліна, і як ідея) в традиціях українських вишів**. Академічна доброчесність найчастіше асоціюється з вимогами передусім до письмових кваліфікаційних робіт (з акцентом на боротьбі з плагіатом), розглядається у поодиноких курсах і спецкурсах з академічного письма, або інформація надходить час від часу з зовнішніх відносно університетів джерел. Водночас, згадані нами доступні онлайн-курси й інші доробки є різноманітними (від розважальних до професійних, з акцентами на галузях), містять такі інформацію та тип її подачі, що відповідно розраховано на різні цільові аудиторії та здебільшого фінансуються із залученням західних фондів та організацій. З-поміж онлайн-курсів зацікавленим співвітчизникам наразі є доступними курс «Наука повсякденного мислення», що є перекладом і пристосуванням доробку Університету Квінсленда з розвитку критичного мислення, українська студія, що спонукає викладачів підвищувати кваліфікацію, пропонуючи їм тренінг особистісного зростання «Критичне мислення для освітян» (С. Терно, Н. Степанова) на онлайн-платформі «Prometheus» [9], навчальний курс «Вступ до критичного мислення» (О. Карачинський) на дистанційній платформі освітньої ініціативи «ВУМ» [10], навчальний курс «Основи критичного мислення» (О. Пометун, І. Сущенко), що розміщено на «Освітній платформі з розвитку критичного мислення» [11], адаптація тесту щодо визначення здібностей до критичного мислення Л. Старкі (О. Луценко), яка виконана кафедрою прикладної психології ХНУ імені В. Н. Каразіна [12]. Відомі й заходи, спрямовані на поширення ідей академічної доброчесності (лекції, переклади, публікації SAIUP) і що відбуваються в межах «Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні» за участі МОН України та за підтримки Посольства США, кілька вишів України беруть участь у проекті SAIUP [13]. Створюються та посилюються структурні підрозділи з організації та контролю за додержанням принципів академічної доброчесності, що функціонують або в університетах України (відповідно до листу МОН України №1/19-565 від 26.10.2017 р.), академічна доброчесність проголошується наскрізною лінією забезпечення якості вищої освіти (довідна записка про пріоритетні напрями змін у вищій освіті на 2018-2019 рр. від 26.01.2018 р.).

З аналізу вже наявного надбання та осягнення низки проблем, що постають перед дослідниками, логічно впливає **запропоновані нами концепція та структура курсу**. Як бачимо, українська вища школа відчуває необхідність у послідовному централізованому й міждисциплінарному академічному наскрізному курсі з критичного мислення, який розроблено відповідно до викликів, що постають перед українцями-здобувачами вищої освіти, та інтегровано в площину сучасної університетської освіти. Такий принцип може втілюватися у поєднанні арсеналів філософії, логіки, психології, педагогіки, філології, нейрофізіології, конфліктології та ін., запрошенні до розробки відповідних зацікавлених фахівців з метою консультування та верифікації інформації під час створення; передбаченій наявності варіативної компоненти практичного застосування теоретичних знань, набутих у курсі (практичні завдання для студентів медичних, економічних, гуманітарних спеціальностей тощо); наскрізному залученні теоретичних і практичних елементів курсу під час вивчення інших фахових дисциплін, наявних у навчальних планах.

Ми **пропонуємо** таку орієнтовну робочу **структуру курсу**, що може викладатися вже з першого курсу бакалаврських програм, поступово ускладнюючись в ході магістерської та/або підготовки докторів філософії, при принциповому застосуванні набутих навичок і вдосконаленні компетентностей з критичного мислення та академічної доброчесності протягом всього навчання: **модуль 1 «Дотримання принципів академічної доброчесності як передумова успішного навчання у виші»** (прикладні передбачених тем: «Розвиток академічної доброчесності у світі та в Україні», «Фундаментальні цінності академічної доброчесності», «Що вважатиме порушенням академічної доброчесності? Методи боротьби з плагіатом, Чому корупція в освіті стимулює негативний соціальний ліфт?»), **модуль 2 «Критичне мислення в повсякденному житті освіченої людини»** (з наступними ймовірними темами: «Принципи критичного мислення», «Що таке логічні помилки та до чого вони призводять», «Коли важливо ставити вірні запитання, або Міфи про "вірні відповіді"», «Чи можна навчитися мислити критично?»), **модуль 3 «Критичне мислення науковця як запорука професійної успішності»** (потенційні теми: «Складові світогляду

науковця», «Зако́ни кому́нікативної логіки, аргументація у науковій дискусії», «Світ науки та псевдонауки: відмінності», «Як підібрати джерела для написання курсової (реферату, наукової статті)» і под.). Організація пізнавальної діяльності передбачає створення комфортного психологічного мікроклімату в аудиторіях задля забезпечення відчуття інтелектуальної спроможності кожного з учасників, використання інтерактивного навчання і спільної діяльності викладачів і студентів. З-поміж видів та способів організації навчання ми бачимо потенціал у використанні можливостей лекцій, практичних і семінарських занять, індивідуальних консультацій тощо. **Варіативність практичної складової курсу** залежно від напрямку навчання студентів може охоплювати гуманітарну, технічну, економічну, медичну тематику тощо.

Серед **форм та засобів контролю** ми пропонуємо застосовувати тестування для визначення рівня засвоєння матеріалу, сформованості компетентності (вікторини та ін.), використовувати ігрові форми (наприклад, використання квестів, можливостей інтерактивного додатку і под.) та обов'язково спонукати студентів до письмових розгорнутих відповідей чи відеовідповідей і т. д.

Розглянемо деякі **приклади тестових завдань та питань для розгорнутих відповідей** з нашого банку, які ми апробуємо та верифікуємо під час анкетування контрольних аудиторій.

Наступне тестове завдання: *Яке з наведених тверджень не є фальшивою дилемою (логічною хибкою, що полягає у розгляді двох альтернативних точок зору так, наче вони вичерпують всі можливості, хоча це не є істиною)?* пропонує варіанти відповіді:

A. Ваші оцінки дуже погані. Або навчайтеся більше, або йдіть геть зі школи.

B. Сьогодні ввечері ми матимемо дуже важливу гру. Або ми зможемо виграти і отримуємо право продовжувати змагання, або програсмо, і наш сезон закінчиться.

C. Ти керуєш машиною, як божевільний! Або їдь повільніше, або вріжешся в автобус.

D. Не можу повірити, що ви не голосували за підвищення рівня мінімальної заробітної плати. Або ви прогавили голосування, або ви просто не дбаєте про бідних людей, які працюють!

Вірна відповідь має бути такою: *B*, бо це не фальшива дилема, а твердження, з якого випливає, що вірогідні лише два можливі результати: перемога чи поразка. Всі інші твердження (*A*, *C*, *D*) пропонують лише два варіанти, коли насправді можуть існувати й інші, які слід враховувати (використано наш адаптований переклад тесту з книги Л. Старкі [14, р. 101–102]).

Питання: *Ваша знайома говорить, що сестра приятельки її колежанки, котра мешкає в Канаді, приймала пігулки N для схуднення та втратила надмірну вагу за два тижні, почувачись при цьому чудово. Вам пропонують придбати ці пігулки. Напишіть хід ваших роздумів стосовно того, чи варто купувати та приймати їх та Ви читаєте наукову статтю зі своєї спеціальності. Публікація досить цікава та містить нові відомості, що суперечать сталим судженням у галузі. Які наявні в роботі інформація та складові частини дозволять вам довіряти результатам та висновкам автора?* передбачають детальні письмові відповіді, з яких викладач може сформулювати уявлення про хід роздумів студента.

Ці та подібні тести та завдання ввійшли до анкети, яка створювалася для збору інформації щодо суб'єктивної думки **науково-педагогічних працівників вишів України** стосовно потреби в курсі з критичного мислення та попередніх точкових спроб визначення їхнього рівня сформованості згаданої компетентності. Отже, відповідно до сформульованих нами трендів та викликів планування роботи, ми різним чином вже втілюємо або передбачаємо заходи з **реалізації пілотного проекту та проведення експерименту** в наступних університетах: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Київський національний університет технологій та дизайну, Таврійський національний університет (м. Київ), Донецький національний університет ім. В. Стуса (м. Вінниця). Перелік вишів формувався таким чином, щоб у ньому були присутні різні за напрямками підготовки студентів і місцем розташування установи. Найближчим часом ми плануємо більш розлого поінформувати наукову спільноту про результати цього етапу роботи.

3. Висновки

Таким чином, на підґрунті проведеного аналізу впровадження елементів критичного мислення в освітньо-науковий контекст загальних світових та вітчизняних тенденцій та виокремлення злободенних проблем на шляху процесу такого пізнання ми наголошуємо на теоретичній і практичній цінності теми дослідження. Перспективи подальших розробок свого ініціативного проекту ми зв'язуємо із розробкою та викладанням окремого гнучкого університетського курсу з критичного мислення та академічної доброчесності, наголошенням на його винятковому значенні, проведенням педагогічного експерименту з його впровадження в умовах контрольних студентських аудиторій (із аналізом змін за розробленими параметрами), пошуком шляхів до інтеграції елементів курсу у дисципліни будь-якої спеціальної підготовки, забезпеченням можливостей для формування компетентності критичного мислення та здатності його продуктивного застосування протягом життя у різних сферах майбутньої повсякденної та професійної діяльності українських студентів. Проведена робота дозволяє стверджувати, що особливі риси проекту та його потенційний успіх повинні бути пов'язані з орієнтованістю пропонованого курсу саме на застосування у вишах, принциповою науковістю методології, інтеграційним та міждисциплінарним підходом.

Список використаних джерел та літератури

- [1] Сидорова А. В. Статистичний аналіз викликів і трендів економічної кризи / А. В. Сидорова // Економіка і організація управління. – 2017. – № 1 (25). – С. 52–58.
- [2] Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 р. (редакція від 01.01.2018 р.) № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- [3] FETC (Future of Education Technology Conference) [Electronic resource]. – Access mode : <http://fetc.org/>
- [4] The Foundation for Critical Thinking [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.criticalthinking.org/>
- [5] Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. – The California Academic Press, 1998. – 21 p.
- [6] The 9/11 Commission Report: A Final Report of the National Commission on the Terrorist Attacks Upon the United States [Electronic resource]. – National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. New York, 2004 – Access mode : <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
- [7] The Future of Education [Electronic resource]. – Center for Digital Technology and Management, 2015. – Access mode : <http://www.cdtm.de/wp-content/uploads/The%20Future%20of%20Education.pdf>
- [8] Тимоха С. Теоретичні основи розвитку критичного мислення студентів / С. Тимоха // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. – Слов'янськ, 2011. – Вип. LV. – Ч. II. – С. 51–58.
- [9] Prometheus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://prometheus.org.ua/>
- [10] ВУМ on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vumonline.ua/>
- [11] Критичне мислення: освітня платформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.criticalthinking.expert/>
- [12] Laboratory of Psychodiagnostics of V. N. Karazin Kharkiv National University [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psydilab.univer.kharkov.ua/index.php/uk/>
- [13] Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.saiup.org.ua/>
- [14] Starkey L. Critical Thinking Skills Success in 20 Minutes a Day [Electronic resource]. / L. Starkey. – NY, 2004. – 169 p. – Access mode : <https://ru.scribd.com/doc/92985/Critical-Thinking-Skills-Success-in-20-Minutes-a-Day-Lauren-Starkey>.

References

- [1] Sydorova A. V. *Statystychnyi analiz vyklykiv i trendiv ekonomichnoi kryzy* (Statistical analysis of the challenges and trends of the economic crisis) / A. V. Sydorova // *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. – 2017. – № 1 (25). – P. 52–58.
- [2] *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 1.07.2014 r. (redaktsiia vid 01.01.2018 r.) № 1556-VII* (On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 (of 01.01.2018) № 1556-VII) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- [3] FETC (Future of Education Technology Conference) [Electronic resource]. – Access mode : <http://fetc.org/>
- [4] The Foundation for Critical Thinking [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.criticalthinking.org/>
- [5] Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. – The California Academic Press, 1998. – 21 p.
- [6] The 9/11 Commission Report: A Final Report of the National Commission on the Terrorist Attacks Upon the United States [Electronic resource]. – National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. New York, 2004 – Access mode : <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
- [7] The Future of Education [Electronic resource]. – Center for Digital Technology and Management, 2015. – Access mode : <http://www.cdtm.de/wp-content/uploads/The%20Future%20of%20Education.pdf>
- [8] Tymokha S. *Teoretychni osnovy rozvytku krytychnoho myslennia studentiv* (Theoretical bases of students' critical thinking development) / S. Tymokha // *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zbirnyk naukovykh prats*. – Sloviansk, 2011. – Issue LV. – P. II. – P. 51–58.
- [9] Prometheus [Electronic resource]. – Access mode : <https://prometheus.org.ua/>
- [10] [10] *VUM on-line* (Street University of Maidan on-line) [Electronic resource]. – Access mode : <https://vumonline.ua/>
- [11] *Krytychne myslennia: osvitnia platforma* (Critical Thinking: An Educational Platform) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.criticalthinking.expert/>
- [12] Laboratory of Psychodiagnostics of V. N. Karazin Kharkiv National University [Electronic resource]. – Access mode : <http://psydilab.univer.kharkov.ua/index.php/uk/>
- [13] Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.saiup.org.ua/>
- [14] Starkey L. Critical Thinking Skills Success in 20 Minutes a Day [Electronic resource]. / L. Starkey. – NY, 2004. – 169 p. – Access mode : <https://ru.scribd.com/doc/92985/Critical-Thinking-Skills-Success-in-20-Minutes-a-Day-Lauren-Starkey>.

Dvorianchykova Svitlana - PhD (Candidate of Philological Sciences), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Kyiv National University of Technologies and Design, 2, N-Danchenko Str., Kyiv, Ukraine, 01011, **e-mail:** dvorianchykova.svetlana@gmail.com. **Where and when she graduated:** Vasyl Stus Donetsk National University, 2004. **Professional orientation or specialization:** general linguistics, onomastics, teaching foreign languages. **The most relevant publication outputs:** 1. Dvorianchykova S. Ye. *Filologicheskaya retrospektiva predstavleniya komicheskogo v teorii literaturnoy onomastiki* (The philological retrospective of the representations of the comic in the theory of literary onomastics) / S. Ye. Dvorianchykova // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya : Movoznavstvo. – Dnipro, 2016. – Issue 22. – № 11. – P. 48–55, 2. Dvorianchykova S. Ye. *Do pytannya analizu vlasnykh imen ta zasobiv stvorennia komichnoho v kontekstakh iz poetonymym komponentom* (To the question of analysis of proper names and means of creating of comic effect in contexts with poetonym component) / S. Ye. Dvorianchykova // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya «Linhvistyka» : Zbirnyk naukovykh prats. – Kherson : KhDU, 2016. – Issue 26. – P. 76–80, 3. Dvorianchykova S. Ye., Salahatdinova E. Sh. *Potentsial humorystychnykh tekstiv dlia formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv-inozemtsiv nemovnykh vyshiv* (The potential of humorous texts for the formation of the sociocultural competence of foreign student studying at non-linguistic universities) / S. Ye. Dvorianchykova, E. Sh. Salahatdinova // Science and Education. – Odesa : Pivdenoukrajinskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K. D. Ushynskoho, 2017. – № 5 (CLVIII). – P. 140–147.

Дворянчикова Світлана - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Київський національний університет технологій та дизайну, вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, Україна, 01011, **електронна адреса:** dvorianchykova.svetlana@gmail.com. **Рік закінчення університету з назвою університету:** Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2004. **Професійна орієнтація (спеціальність):** загальне мовознавство, ономастика, навчання іноземних мов. **Найзначніші публікації:** 1. Дворянчикова С. Е. Филологическая ретроспектива представления комического в теории литературной ономастики / С. Е. Дворянчикова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – Дніпро, 2016. – Вип. 22. – № 11. – С. 48–55, 2. Дворянчикова С. Е. До питання аналізу власних імен та засобів створення комічного в контекстах із поетонімним компонентом / С. Е. Дворянчикова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : Збірник наукових праць. – Херсон : ХДУ, 2016. – Вип. 26. – С. 76–80, 3. Дворянчикова С. Е., Салахатдінова Е. Ш. Потенціал гумористичних текстів для формування соціокультурної компетентності студентів-іноземців немовних вишів / С. Е. Дворянчикова, Е. Ш. Салахатдінова // Наука і освіта. – Оdesa : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2017. – №5 (CLVIII). – С. 140–147.

Yuhan Nataliia - Doctor of Philology, Associate Professor, Assistant Professor of the Preparatory Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 90 Vasylykivska Str., Kiev, Ukraine, 03022, Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Philology, Priazovskiy State Technical University, 7, Universytetska Str., Mariupol, Ukraine, 87500, **e-mail:** ugannl2@gmail.com. **Where and when she graduated:** Luhansk Taras Shevchenko National University, 1998. **Professional orientation or specialization:** literature study, history of foreign literature, teaching foreign languages. **The most relevant publication outputs:** 1. Yuhan N. L. *Khudozhestvennaya kartina mira v tvorchestve V. I. Dalya* (The artistic picture of the world in the works of V. I Dahl) / N. L. Yuhan. – Lugansk: izd-vo VNU, 2013. – 284 s., 2. Yuhan N. L. *Osobennosti idiosilya liriki Nikolaya Klyueva* (Features idiosyle lyrics of Nikolai Klyuyev) / N. L. Yuhan // Yazyk. Literatura. Istorija. Kultura. Problemy izucheniya i prepodavaniya / Fakultet russkogo yazyka i literatury. Lanchzhouskiy politekhnicheskij universitet. – Kitayskaya Narodnaya Respublika: Izd-vo «Lanchzhouskiy politekhnicheskij universitet», 2016. – P. 291–300, 3. Yuhan N. L. Multimedia technologies of teaching «Russian language» to foreign students at the initial stage / N. L. Yuhan // Science and Education, 2017. – P. 27–32.

Юган Наталія - доктор філологічних наук, доцент, доцент підготовчого відділення, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Васильківська, 90, м. Київ, Україна, 03022, професор кафедри української мови та слов'янської філології, Приазовський державний технічний університет, вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, Україна, 87500, **електронна адреса:** ugannl2@gmail.com. **Рік закінчення університету з назвою університету:** Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 1998. **Професійна орієнтація (спеціальність):** літературознавство, історія зарубіжної літератури, навчання іноземних мов. **Найзначніші публікації:** 1. Юган Н. Л. Художественная картина мира в творчестве В. И. Даля / Н. Л. Юган. – Луганск: изд-во ВНУ, 2013. – 284 с., 2. Юган Н. Л. Особенности идиостиля лирики Николая Клюева / Н. Л. Юган // Язык. Литература. История. Культура. Проблемы изучения и преподавания / Факультет русского языка и литературы. Ланьчжоуский политехнический университет. – Китайская Народная Республика: Изд-во «Ланьчжоуский политехнический университет», 2016. – С. 291–300, 3. Yuhan N. L. Multimedia technologies of teaching «Russian language» to foreign students at the initial stage / N. L. Yuhan // Science and Education, 2017. – P. 27–32.